

Hanna Väättäinen

Affektin ja tulemisen käsitteet yhteisö- tanssiryhmässä

Ranskalaisen filosofin Gilles Deleuzen mukaan kirjoissa ei ole mitään, mitä pitäisi ymmärtää: "Ei mitään tulkittavaa tai merkityksellistä, ainoastaan paljon kokeiltavaa."¹ Kokeilemisen ajatus toimii lähtökohtana tutkiessani, miten affektin ja tulemisen käsitteet Deleuzen ja Félix Guattarin teoksessa *Mille plateaux* voivat palvella liikeimprovisaatiota harjoittavan yhteisötanssiryhmän toimintaa.

Vammaisten ihmisoikeusjärjestö Kynnys ry:n Taika-tanssiryhmä perustettiin Turussa vuonna 2002. Olen toiminut siinä osallistavaa tutkimusta tekevänä etnografina, tanssijana ja koordinaattorina.

Vuonna 2007 ryhmä aloitti kokeilun, jonka aikana se improvisoi affektin, tulemisen ja koosteen käsitteillä. Tanssijat keskustelivat käsitteistä tanssituntien alussa ja havainnoivat sitten omaa tanssiaan niiden avulla. Kokeilun tavoitteena on syventää ja voimistaa ryhmän ilmaisua. Kokeilevuus on tärkeä osa liikeimprovisaatiota: tanssijat keksivät uusia tapoja liikkua yhdessä. Liikeimprovisaatiossa olennaista on toisten huomaaminen ja kohtaaminen tanssillattialla, vaikutetuksi tuleminen sekä impulssien antaminen ja vastaanottaminen. Nämä piirteet tekevät liikeimprovisaatiosta otollisen analyysille, joka keskittyy affekteihin ja tulemisen prosesseihin.

Pohdin seuraavassa affektin ja tulemisen käsitteiden avulla sitä, millaista feminiinisyttä ja vammaiskulttuurista etiikkaa liikeimprovisaatio opettaa. Kysyn, mitä teoria voi antaa tanssiryhmälle ja miten teoriasta saamamme ideat voivat auttaa meitä jatkamaan ja kehittämään ryhmän toimintaa. Kuvaan liikeimprovisaatiota tavalla, joka tukee tanssijoiden mahdollisuuksia saada enemmän irti improvisaatiosta sekä madaltaa uusien tanssijoiden kynnystä liittyä ryhmään.

Muiden huomaaminen

Tutkija Susan Leigh Fosterin mukaan improvisaatio vaatii tanssijalta kykyä olla hypertietoinen erilaisista suhteista.

Tanssija tiedostaa tanssijoiden keskinäisiä suhteita, fragmenttien ja kokonaisuuden välisiä suhteita sekä liikkeen, tilan ja ajan välisiä suhteita. Hän tiedostaa sen, mitä on tapahtunut, suhteessa siihen, mitä juuri nyt tapahtuu, mitä on tapahtumaisillaan ja mitä tulee vielä tapahtumaan. Foster rinnastaa improvisaation joissakin kielissä esiintyvään verbien tapaluokkaan, mediumiin, joka on aktiivin ja passiivin välimuoto. Improvisoiva tanssija toimii näiden välimaastossa. Hän sekä vie että seuraa.² Deleuzen ja Guattarin mukaan tulemisista voidaan saada kiinni pyrkimällä dualismien väliseen tilaan.³

Affektit ovat tulemisia. Tulemiset taas ovat aina marginaaliin tai vähemmistöön kuuluvaksi tulemisia. Affektit ovat näin marginaalista tulevia vaikutteita sekä alttiutta näille vaikutteille. Naiseksi tuleminen ei ole naisen jäljittelemistä, vaan yhteyden luomista naiseen jonkin kolmannen tekijän välityksellä siten, että tämä suhde pääsee vaikuttamaan itseän ja muuttamaan itseä.⁴ Naiseksi tulemisista kuvatessaan Deleuze ja Guattari kirjoittavat arvoitukseksi naiseuden hiukkasista ja painottavat kaikkien tulemisten molekulaarisuutta.⁵ Tulemisissa on siis kysymys niin pienistä muutoksista, etteivät ne välttämättä näy tai tunnu. Liikeimprovisaatiossa tanssijat koettavat päästä tilaan, jossa vaikutteiden ottaminen toisilta tapahtuu tanssijan itsensä huomaamatta, ennen tietoista harkintaa.

Improvisaatioon kuuluvat impulssit. Impulssi voi olla ääni, liike, väri, haju tai kosketus. Tanssijat tavoittelevat tunnelmaa, jossa ympäriltä tulevat impulssit aiheuttavat muutoksia heissä itsessään. He kaiuttavat toistensa liike-aiheita omassa kehossaan ja antavat samalla vaikutteita

toisille. Impulsseissa on kyse taidosta vaikuttaa muihin ja tulla vaikutetuksi tavalla, joka vastaa Deleuzen ja Guatarin ajatuksia tulemisesta ja affekteista.

Taika-tanssin improvisaatioissa yhteydessä olemisen tunne perustuu fyysisten erojen arvostamiseen. Eroja käytetään improvisaation materiaalina. Erojen havaitseminen vaatii avoimuutta ja halua tulla kaikenlaisten liikkeiden, muotojen, äänien ja materiaalien vaikuttamaksi. ”Liikuntarajoitteiseksi” kutsuttujen ihmisten ruumiissa on paljon sellaisia liikkeitä, joita ei-vammaisen tanssijan on mahdoton jäljitellä. Erään Taika-tanssissa toimivan cp-vammaisen naisen sormet taipuvat taipuvat pakkoliikkeiden voimasta asentoihin, joita kutsun mieluummin luoviksi kuin rajoittuneiksi. Ne nykivät ja väpättävät kohdista, joista normaali käsi ei nyi.

Tulemisen tutkiminen tanssin avulla tarkoittaa nivelen liikkeen tutkimista naiseuden hiukkasena. Kun ryhmä tanssii tulemisen ja affektin käsitteiden kanssa, se havaitsee, miten yhden sormen nivelen liike muuntuu siirtyessään tanssijoiden välillä. Voisi siis ajatella, että Taika-tanssin tunteilla mukana olevat vammaiset ja ei-vammaiset ihmiset saavat mahdollisuuden kokea vammaiseksi tulemista. Koska Taika-tanssin improvisaatioissa liikkuu sekä naiseuden, vammaisuuden että apuvälineiden hiukkasia, impulsseja saadessaan ja antaessaan tanssijat voivat kohdata identiteettien välisissä tiloissa. Kun tanssijat peilaavat toistensa liikkeitä, he voivat olla hetken aikaa jotakin sellaista sukupuolta, jolle en ole vielä löytänyt nimeä. Vammaisuuden ja ei-vammaisuuden välissä he voivat kohdata tanssijoina.

Naiseuden hiukkaset voidaan ymmärtää impulsseiksi, joiden antamisesta ja vastaanottamisesta tanssi muodostuu. Kaiuttaessaan impulsseja omassa kehossaan tanssijat antavat hiukkasten liikkua välillään. Cp-vammaisen naisen sormen nytkähdys voi muuntua pään käännöksi saavuttaessaan toisen. Näkövammaisen tanssijan mukaan vaikutussuhteiden tutkiminen tanssissa saa tanssin tuntumaan erilaiselta. Affektin ja tulemisen käsitteiden kanssa tanssiessaan hän kertoo tekevänsä kaiken vähemmän hätäisesti kuin silloin, jos käsitteet eivät ole mukana tanssissa. Käsitteiden kanssa tanssiessaan hän tekee kaiken niin huolellisesti, että muiden on mahdollista vaikuttua siitä, mitä hän tekee. Ehkä affektin ja tulemisen käsitteistä on jo tulossa tanssiryhmämme uusia jäseniä, joita kukaan ei voi nähdä.

Kohtaamisia tuolien välityksellä

Elizabeth Groszin mukaan naiseksi tuleminen merkitsee molaarisen feminiinisen identiteetin horjumista.⁶ Taika-tanssin yhteydessä molaarisuus viittaa vammaisen tai ei-vammaisen kaltaisiin kategorioihin sekä tanssijoiden käsityksiin itsestään joko pyörätuolia käyttävinä tai ilman pyörätuolia liikkuvina tanssijoina. Olisi houkuttelevaa varata vammaiseksi tuleminen vammaisten ihmisten etuoikeudeksi, joka liittyy vamman kanssa elämiseen. Vammaisuuden kokemukset tuntuvat menettävän painoarvonsa, jos vammaiseksi tuleminen voi koskea ketä

tahansa eli jos vammaiseksi voi tulla vammautumatta. Taika-tanssin opettamassa vammaiskulttuurisessa etiikassa *yhteisö* voi kuitenkin tulla vammaiseksi. Kaikki yksittäiset ihmiset taas voivat muuttua pyörätuolia käyttäviksi tanssijoiksi improvisaatiotunneille osallistuessaan.

Yhteisöjen vammaiseksi tuleminen tarkoittaa sellaisten yhteisöjen syntymistä, joissa vammaiset pääsevät esiin tanssijoina ja pyörätuolit lakkaavat olemasta pelkkiä apuvälineitä. Vammaisuuden kulttuurinen kielteisyys kyseenalaistuu, ja avautuu uusia tapoja tanssia vammaisena ja käyttää tuoleja. Koska yhteisön muuttuminen vammaiseksi on vammaisuuteen liitetyn epätoivottavuuden problematisoimista, syntyy uusia kokemuksia ja yhteistyömuotoja. Ne ovat vaihtoehto vammautumiseen ja vammaisiin kohdistuvalle pelolle.

Tämä tekee yhteisöstä avoimemman, mutta edellyttää vammaisten tanssijoiden läsnäoloa tanssilattialla. Yhteisö ei voi tulla vammaiseksi muuten kuin tekemällä yhteistyötä vammaisten ihmisten ja heidän apuvälineittensä kanssa. Yhteisön vammaiseksi tuleminen merkitsee siis vammaisten ihmisten toimintamahdollisuuksien kasvua (mutta ei sitä, että heistä tulisi samanlaisia kuin ei-vammaisista).

Liikeimprovisaatioissa tulemisen käsite viittaa kahteen asiaan: itsekkeskeisyyden vähenemiseen ja uudenlaisia yhdessä olemisen tapoja tuottavien tekojen löytämiseen. Liikeimprovisaatiotunnilla voi aluksi olla helpompaa tanssia itsekseen kuin ryhmänä. Yhdessä tanssimisen ja muiden huomioon ottamisen oppiminen edellyttää tanssijoilta kokeilunhalua.

Taika-tanssin toiminta-ajatus on se, ettei vammautumisen merkitse tanssijuudesta luopumista. Mukana on aina ollut sekä käveleviä että pyörätuolia käyttäviä tanssijoita. Kävelevä tanssija voi osallistua improvisaatioon jakkaralla istuen. Tanssijat voivat improvisoida koskettaessaan toistensa tuoleja. Kävelevät tanssijat voivat nousta pyörätuolia käyttävän tanssijan kyytiin, istuutua tuolistaan pois nousseen tanssijan tuoliin, nojata tuoleihin, ryömiä niiden alle ja tarttua tankoihin. Tanssijat voivat liikkua suhteessa pyörätuolien ääniin ja osallistua musiikin tekemiseen käyttämällä pyörätuoleja soittimina. Pyörätuolien äänet sijaitsevat tällöin musiikin ja tanssin välisessä tilassa.

Luciana Parisin mukaan feminiinisyys on kooste (ransk. *agencement*, engl. *assemblage*), joka vaatii osatekijöidensä huomioimista.⁷ Länsimaisessa taidetanssissa musiikin ja tanssin välinen suhde on sukupuolittunut siten, että tanssi on feminiiniseksi ja musiikki maskuliiniseksi koodattu alue. Naiset ovat tanssineet miesten tekemän ja soittaman musiikin tahdissa.⁸ Osallistuessaan musiikin tekemiseen tanssijat ulottavat feminiinisen tanssijaruumiinsa musiikin alueelle. Kun tanssin ja musiikin välinen raja hämärtyy pyörätuolien avulla, improvisaatio avautuu naiseksi tulemiselle.

Musiikin lisäksi pyörätuoli voi toimia kolmantena tekijänä naiseksi tulemisen prosesseissa. Jos empaattisuus ja vastaanottavaisuus tekevät liikeimprovisaatiosta sovinnaisella tavalla feminiinistä, niin tuolien käyttäminen taas

edustaa kokeellista feminiinisyttä (naisiksi tulemista). Tuolit vievät paljon tilaa. Niissä on kovia ja pehmeitä osia, joita täytyy varoa ja joita voi käyttää monilla tavoilla. Kun ryhmä käveleviä ja pyörätuolia käyttäviä tanssijoita liikkuu läheisessä kontaktissa huoneen nurkasta toiseen, sähköpyörätuolia käyttävät tanssijat määrittävät jokaisen muun tanssijan liikkumista. Kaikkien on varottava jäämästä tuolin alle tai sen kaatamaksi ja suhteutettava liikkeensä ensisijassa sähköpyörätuolin liikkeisiin. Jokaiselle, joka haluaa oman tanssinsa olevan muutakin kuin pyörätuolin väistelyä, avautuu mahdollisuus ryhtyä pyörätuolia käyttäväksi tanssijaksi. Ryhmän tanssissa tuolien kanssa se kehittää tuolien käyttämiseen liittyviä yhdessä olemisen tapoja, joita käsitteet vammainen/ei-vammainen eivät riitä kuvaamaan.

Luettuani kolmannen tekijän merkityksestä tulemisen prosessissa halusin Taika-tanssin improvisoivan tavallisten tuolien kanssa. Teimme tanssin, jossa oli mukana yksi ylimääräinen tavallinen tuoli. Kaikki tanssijat improvisoivat vuorollaan dueton tuolin kanssa. Pyörätuolia käyttävien tanssijoiden improvisoidessa tuoli näytti hyvin erilaiselta kuin kävelevien tanssijoiden improvisoidessa. Pyörätuolia käyttävillä tanssijoilla oli enemmän yhteistä tavallisten tuolien kanssa kuin kävelevillä tanssijoilla.

Ovi uuteen

Muotoillessaan teoriaansa tulemisesta ja affekteista Deleuze ja Guattari ammentavat Spinozan etiikasta. Deleuze ja Guattari toteavat Spinozaa seuraten, että affektit ovat sitä, mihin ruumis pystyy. Ne ovat ruumiin kykyjä liittyä toisiin ruumiisiin.⁹ Taika-tanssin parissa tämä tarkoittaa kykyä liittoutua tuolien kanssa ja työskennellä konfliktien kanssa. Avoin asenne on tärkeämpää kuin se, millaisiin fyysisiin suorituksiin ruumis pystyy. Avoimuus merkitsee kykyä nähdä pyörätuolit proteeseina, jotka avautuvat kohti uutta ja tuntematonta; jotain, mitä tanssijat eivät osaa kuvitella, mutta mikä löytyy tuolien kanssa tanssimalla. Groszin mukaan on olemassa kahdenlaisia proteeseja: niitä, jotka liittyvät vain ihmisten aktuaalisiin tarpeisiin, ja niitä, jotka tekevät tilaa uudelle.¹⁰ Naisiksi tuleminen pyörätuolien kanssa edellyttää, että pyörätuolit ymmärretään jälkimmäiseen ryhmään kuuluviksi.

Tilassa liikkuva tai paikallaan seisova pyörätuoli voi kuitenkin vaikuttaa muihin vain silloin, kun muut osaavat huomata siitä lähtevät impulssit. Tanssilattialla voi syntyä *tuoleista vaikuttuneita sukupuolia* vain jos tuolien toimijuudelle löytyy tilaa. Dynaamisten vaihteluiden kollektiivisia sukupuolia, nopeiden ja hitaiden liikkeiden koosteita, voi syntyä, jos sekä nopeudelle että hitaudelle on tilaa. Tilaa on löydettävä siis myös sille, ettei tulemista koko ajan tapahdu. Tanssijat väsyvät ja turtuvat, jos heille koko ajan tapahtuu käsittämättömiä ja uusia asioita.

Taika-tanssin kannalta vammaisten ja ei-vammaisten välisten kosketuspintojen löytyminen on elintärkeää. Tuolit voivat olla eettisempi kosketuspinta kuin ajatus, jonka mukaan kaikki ovat vammaisia. Tuolien huomaaminen käy kuitenkin käsi kädessä ihmisten huomaamisen

kanssa. Tuolien kanssa impulseja kaiuttaessaan tanssijat etsivät uusia tapoja käyttää tuoleja ja toimia yhdessä tarvitsematta miettiä sitä, onko toisen tuoliin tarttumisen sopivaa ja saako toisen tuolia käyttää. Säälää ja empatiaa kokeellisempien tanssimis- ja katsomiskokemusten synnyttäminen on tärkeää, jotta tuolit voivat muuttua tanssijoiksi ja vammaiset tanssijat muuttua tuoleiksi, omistautua tilassa liikkuviksi kappaleiksi muuttumiselle yhdessä toisten tanssijoiden kanssa. Liikeimprovisaatiota harjoittavalla ihmisellä on mahdollisuus päästää irti siitä, millaiseksi on ajatellut suhteensa tuoleihin.

Voisimme etsiä uudenlaisen sosiaalisuuden mallia liikeimprovisaatiosta ja siitä, kuinka naisten hallitsemassa improvisaatioryhmässä työskennellään tuolien kanssa. Taika-tanssissa on käynnissä monia tulemisen prosesseja. Improvisaatiossa liikkuvat naiseuden ja vammaisuuden hiukkasten lisäksi myös tuolien hiukkaset. Mitä kaikkea voi vielä tapahtua Taika-tanssin päästäessä affektin ja tulemisen käsitteet improvisoimaan tuolien kanssa?

Viitteet

Artikkeli on valmistunut Suomen Akatemian rahoittamassa projektissa Sanoin ja teoin kerrottu sukupuoli (104801).

1. Deleuze 1992, 48.
2. Foster 2003, 7–8.
3. Deleuze & Guattari 1987, 250, 253, 277.
4. 1987, 256 & 292.
5. 1987, 274–276.
6. Grosz 1994, 205.
7. Parisi 2004, 84.
8. Damsholt 2002.
9. 1987, 257.
10. 2005, 152.

Kirjallisuus

- Damsholt, Inger, *The Marriage of Music and Dance: Understanding the World of Choreomusical Relations Through a Gendered Metaphor*. Teoksessa Monna Dithmer (toim.), *Of Another World. Dancing Between Dream and Reality*. Museum Tusulanum Press, Copenhagen 2002.
- Deleuze, Gilles & Guattari, Félix, Rihmasto. Johdanto. Suom. Jussi Vähämäki. Teoksessa Deleuze, *Autiomaa. Kirjoituksia vuosilta 1967–1986*. Gaudeamus, Helsinki 1992.
- Deleuze, Gilles & Félix Guattari, *A Thousand Plateaus: Capitalism and Schizophrenia*. (Mille plateaux, 1980). Käänt. Brian Massumi.: University of Minnesota Press, Minneapolis 1987.
- Deleuze, Gilles, *Spinoza: Practical Philosophy*. (Spinoza. Philosophie pratique, 1970). Käänt. Robert Hurley. City Lights, San Francisco 1988.
- Foster, Susan Leigh, *Taken by Surprise: Improvisation in Dance and Mind*. Teoksessa Ann Cooper Albright & David Gere (toim.), *Taken by Surprise: A Dance Improvisation Reader*. Wesleyan UP, Middletown 2003.
- Gatens, Moira, *Feminism as "Password": Re-thinking the "Possible" with Spinoza and Deleuze*. *Hypatia* 2/2000: 59–75.
- Grosz, Elizabeth, *A Thousand Tiny Sexes: Feminism and Rhizomatics*. Teoksessa Constantin V. Boundas & Dorothea Olkowski (toim.), *Gilles Deleuze and the Theater of Philosophy*. Routledge, New York 1994.
- Grosz, Elizabeth, *Time Travels. Feminism, Nature, Power*. Duke UP, Durham 2005.
- Parisi, Luciana, *For a Schizogenesis of Sexual Difference*. *Identities: Journal for Politics, Gender and Culture* 1/2004: 67–93.